Aspecte ale problematicii circumstanţialului

Luminiţa HOARŢĂ CĂRĂUŞU

This article follows the issues of syntactic synonymy inside an enunciation and of those of syntactic synonymy at the enunciation level.

By defining the syntactic synonymy as being syntactically the same (having the same syntactic function; the syntactically synonymous enunciation belong to the same syntactic pattern), but having a different form, we classify the syntactically synonymous enunciation from several perspectives.

Ideea de *valenţă* a fost înţeleasă în literatura de specialitate ca reprezentînd reţeaua de dependenţe existente între elementele enunţului (Tesnière, 1969). Practic, în orice funcţie sintactică, L. Tesnière va vedea o complementare sau, cu alte cuvinte, complementul depinde de cuvîntul „completat". Pentru acelaşi lingvist, fraza reprezintă desfăşurarea unui „proces", în care predicatul este procesul însuşi (acţiunea). Elementele dependente de predicat corespund *personajelor* care intervin în această acţiune şi care sînt de două feluri: *actanţii („actants")* (personajele care participă în mod direct la proces (personajele principale) şi *circumstanţii („circonstants")* care desemnează situaţia în care are loc procesul (personajele secundare). În comparaţie cu numărul circumstanţilor, numărul actanţilor în propoziţie este determinat şi limitat de către verb. Capacitatea verbelor de a atrage un anumit număr de actanţi a fost numită de către L. Tesnière *valenţă*. Valenţa este redusă la subiecte şi la obiectele în acuzativ şi în dativ. Verbele sînt clasificate, în lumina aceleiaşi opinii, numai în privinţa numărului de actanţi (Tesnière, apud Helbig, 1971: 32). Avîndu-se în vedere opinia lui K. Bühler, potrivit căreia „cuvintele unei anumite clase de cuvinte au unul sau mai multe goluri („Leerstellen"), ce trebuie să fie complinite prin intermediul cuvintelor ce aparţin unui alte clase de cuvinte" (Bühler, apud Helbig, Schenkel, 1991: 12), verbele unei limbi pot fi clasificate, în funcţie de valenţa lor, în: a) *verbe avalente* (fără actant), *verbe monovalente* (cu un actant), *verbe divalente* (cu doi actanţi) şi *verbe trivalente* (cu trei actanţi) (Tesnière, 1969: 238).

În lucrarea amintită, L. Tesnière este de părere că „nu este niciodată necesar ca valenţele unui verb să fie toate complinite de actanţii lor şi ca verbul să fie saturat; anumite valenţe pot rămîne neutilizate sau libere" (Tesnière, 1969: 238). Este oferit, spre a fi susţinută ideea teoretică anterioară, exemplul verbului divalent *a cînta*, care „se poate utiliza fără cel de al doilea actant, atunci cînd spunem *Alfred*

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

cîntă în loc de *Alfred cîntă un cîntec*" (Tesnière, 1969: 238). În timp ce verbele fără actanți sau verbele *avalente*, cu alte cuvinte, „verbele care nu au nicio valență sînt cunoscute în gramatica tradițională sub numele de verbe impersonale (lat. *pluit*, fr. *il pleut*, germ. *es regnet*)", verbele *monovalente* sau verbele cu un actant „sînt cunoscute în gramatica tradițională sub denumirea de verbe intranzitive (fr. *sommeiller* (a moțăi), *voyager* (a călători), *jaillir* (a țîșni, a izbucni)" (Tesnière, 1969: 238). Verbele cu *doi actanți* „sînt cunoscute, în gramatica tradițională, sub numele de verbe tranzitive (*Alfred frappe Bernard)* (Alfred îl loveşte pe Bernard)" (Tesnière, 1969: 242), însă „gramatica tradițională nu are un termen special pentru a desemna verbele cu *trei actanți*", fiind „confundate cu verbele cu doi actanți, sub numele de verbe tranzitive", fiind, în principiu, „les verbes de **dire** et de **don**" (*Alfred donne le livre à Charles*)" (Tesnière, 1969: 255). În teoria despre actanți a lui L. Tesnière, verbele sînt clasificate numai avîndu-se în vedere numărul de actanți, nu şi felul actanților.

Ulterior noțiunea de *actant* a fost înlocuită cu cea de *valență*. Această teorie a fost dezvoltată în Germania, mai ales de către Gerhard Helbig şi Wolfgang Schenkel (Helbig, 1971; Helbig, Schenkel, 1991). Lucrarea *Das Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben* „se doreşte a fi un mecanism de reguli care permit construirea de propoziții corecte în limba germană" (Helbig, Schenkel, 1991: 11). Autorii pleacă de la constatarea că, din punct de vedere teoretic, există, în gramatica descriptivă, o clasificare a verbelor în *verbe tranzitive*, pe de o parte, „care nu pot construi pasivul: *Ich bekomme den Brief* - dar: **Der Brief wird von mir bekommen*" şi *verbe intranzitive*, pe de altă parte, care „pot primi uneori un acuzativ - conținutul obiectului intern –: *Er stirbt einen schweren Tod*" (Helbig, Schenkel, 1991: 11). Noțiunea de valență este, în opinia celor doi autori, „înțeleasă în mod diferit şi nu încă destul clarificată" (Helbig, Schenkel, 1991: 24), motiv pentru care cercetătorii în discuție propun, în vederea clarificării noțiunii de valență, trei premise de analiză:

1. *Verbul este centrul structural al propoziției*

O primă premisă a descrierii legăturilor de valență este presupunerea că „verbul este centrul structural al propoziției" (Helbig, Schenkel, 1991: 24). În acest sens, „cea mai strînsă legătură a verbului este cea cu nominativul subiect: ***Du bist** ein fleissiger Schüler*", în timp ce „legătura de rangul al doilea este realizată de către verb cu acuzativul obiect: *Er **liest den Roman***" (Helbig, Schenkel, 1991: 26-27). Pe lîngă complinirea de tip acuzativ obiect, pot apărea şi compliniri ce se află în dativ sau genitiv:

„*Die Schneiderin näht **der Mutter ein Kleid***.

- *Die Schneiderin näht **ein Kleid***.

- ***Die Schneiderin näht **der Mutter***" (Helbig, Schenkel, 1991: 27).

2. *Necesitate structurală: valență obligatorie, valență facultativă şi compliniri libere*

Cea de a doua şi cea mai dificilă întrebare pe care o implică noțiunea de valență este cea care priveşte tipurile de elemente („Glieder") care satisfac valența

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

verbului. Răspunsul general la această întrebare este simplu: „Complinirea golurilor („Leerstellen") se referă la toate elementele necesare şi numai la acestea (o necesitate comunicativă, semantică sau sintactică)" (Helbig, Schenkel, 1991: 31). Acesta este motivul pentru care autorii în discuție propun o nouă clasificare a actanților în : *actanți obligatorii*, *actanți facultativi şi compliniri libere* („*freie Angabe*"). În timp ce actanții obligatorii şi cei facultativi (ambele tipuri de actanți înscriindu-se între elementele necesare) sînt legați de verb prin intermediul valenței, complinirile libere (ca elemente nonnecesare verbului) nu sînt legate de verb şi pot fi eliminate din propoziție. Astfel, în propoziția *Der Vater isst* ***Fleisch***, acuzativul obiect este un actant facultativ, deoarece „propoziția rămîne gramaticală şi fără el" (Helbig, Schenkel, 1991: 34). Într-o propoziție de tipul *Berlin liegt* ***an der Spree***, structura prepozițională este un actant obligatoriu, pentru că „fără ea propoziția devine negramaticală", iar în propoziția *Er besuchte mich am 22. Februar*, structura prepozițională este o complinire liberă (Helbig, Schenkel, 1991: 34). Complinirile libere „nu vizează regulile de subcategorizare a verbului", acest tip de compliniri neavînd natură sintactică ci semantică, nereprezentînd „o problemă a valenței sintactice, ci una a valenței semantice" (Helbig, Schenkel, 1991: 40).

3. *Rolul elementelor propoziției pentru valență*

Cea de a treia problemă importantă pentru clarificarea noțiunii de valență este cea care clarifică ce elemente ale propoziției sînt, în opinia gramaticii tradiționale, necesare din punctul de vedere al valenței. Astfel, „nu numai subiectul şi obiectul, ci şi anumite tipuri de compliniri adverbiale sînt compliniri sintactice obligatorii pentru anumite verbe" (Helbig, Schenkel, 1991: 41).

O a doua temă legată de teoria despre actanți a lui L. Tesnière este cea a raporturilor dintre funcțiile sintactice şi semantică. Astfel, dacă la Tesnière noțiunile de structural şi semantic se opun, o poziție diametral opusă este dezvoltată în aşa-numita „gramatică a cazurilor" de către Ch. J. Fillmore (Fillmore, 1968). Fillmore consideră că „noțiunea de caz a fost neînțeleasă sau greşit interpretată atît în gramatica tradițională, cît şi în primele versiuni ale gramaticii transformaționale, întrucît cazul a fost luat numai la nivelul structurii de suprafață" (Frâncu, 1999: 83), existînd, însă atît *cazuri de adîncime*, cît şi *cazuri de suprafață*. Vorbind despre cazul gramatical („*Case Grammar"*), Fillmore subliniază faptul că „propoziția, în structura sa de bază, este alcătuită din verb şi una sau mai multe „fraze" substantivale, fiecare asociată cu un verb într-o anumită relație cazuală" şi că „este important să înțelegem faptul că valoarea explicativă a unui sistem universal al cazurilor (structura profundă, adîncă) este de natură sintactică şi nu morfologică" (Fillmore, 1968: 21). Astfel, „elementele cazuale care sînt opțional asociate cu verbe specifice, împreună cu regulile pentru formarea subiectelor vor servi la explicarea variatelor restricții de co-ocurență" (Fillmore, 1968: 22). De exemplu, în propoziția (*John broke the window*) (John a spart fereastra), subiectul este un agent în relație cu verbul, în propoziția (*A hammer broke the window*) (Un ciocan a spart fereastra), subiectul este un instrument, iar în

BDD-A39 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

propoziția (*John broke the window with a hammer*) (John a spart fereastra cu un ciocan), atît agentul, cît şi instrumentul apar în aceeaşi propoziție, dar, în acest caz, agentul apare ca subiect şi nu instrumentul (Fillmore, 1968: 22). Cu alte cuvinte, în opinia lui Fillmore, „două cazuri de adîncime (agentul şi instrumentul) pot să fie reprezentate numai printr-un caz în structura de suprafață (de exemplu, agentul şi instrumentul prin nominativ cu funcția de subiect în *Ion sparge geamul cu piatra* şi *Piatra sparge geamul*) (Frâncu, 1999: 83).

Cazurile de adîncime stabilite[1] de către Fillmore sînt următoarele:

Agentivul (A) – este „cazul animatului tipic care se constituie în instigatorul acțiunii identificate de către verb";

Instrumentalul (I) – este „cazul forței inanimate sau al obiectului implicat în acțiunea sau starea identificată de către verb";

Dativul (D) – este „cazul ființei („animate being") afectate de starea sau acțiunea identificată de către verb";

Factitivul (F) – este „cazul obiectului sau ființei rezultînd din acțiunea sau starea identificată de către verb sau înțeleasă ca o parte a sensului verbului";

Locativul (L) – este „cazul care identifică locația sau orientarea spațială a stării sau acțiunii identificate de către verb";

Obiectivul (O) – este „cazul cel mai neutru din punct de vedere semantic, cazul a orice poate fi reprezentat printr-un substantiv al cărui rol în acțiunea sau starea identificată de verb este identificat de către interpretarea semantică a verbului însuşi; termenul nu trebuie să fie confundat cu noțiunea de *obiect direct*, nici cu numele cazului de suprafață sinonim cu acuzativul" (Fillmore, 1968: 24-25)[2].

În gramatica descriptivă românească, în unele lucrări (Iordan, 1956: 628), se face distincție între *obiectul gramatical*, care poate fi direct sau indirect, şi *complementul circumstanțial*, care poate fi de mai multe tipuri (de loc, de cauză, de timp etc). În alte lucrări (GA, 1966: 149), toate determinările regenților de tip verbal se numesc complemente, dar se face distincție între *complementele necircumstanțiale* (complementul direct, complementul indirect, complementul de agent) şi *complementele circumstanțiale* (complementul circumstanțial de loc, complementul circumstanțial de timp, complementul circumstanțial de mod etc). Înainte de a ne referi la variatele feluri de determinări completive, considerăm necesară luarea în discuție a termenului *complement* şi a tipurilor de complemente pe care le vom include în această categorie. În lucrare, vom folosi termenul de *complement* pentru determinările *obligatorii* regenților de tip verbal (complementul

[1] În lucrarea sa (Fillmore, 1972: 1-23), Fillmore consideră că există următoarele cazuri de adîncime sau roluri semantice: *Agent, Experiencer, Instrument, Object, Source, Goal, Location, Time* (vezi, în acest sens, Frâncu, 1999: 84).

[2] Puțini sînt cei care cunosc că cele şase cazuri de adîncime ale lui Fillmore corespund cazurilor lui Pānini, în gramatica sa, Pānini plecînd de la tehnica ritualică, de la analiza sacrificiului vedic, impunînd o nouă dimensiune a sintaxei, cea a *sintaxei cazurilor*. Astfel, pentru Pānini, *sacrificatorul* este *Agentul*, *victima* este *Obiectul* sau *Pacientul, uneltele* sacrificiului reprezintă *Instrumentul*, *locul* sacrificiului este *Locația* etc (vezi, în acest sens, Frâncu, 2005: 19).

BDD-A39 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

direct, complementul indirect şi complementul de agent[3]) şi termenul de *circumstanţial* pentru determinările *facultative* ale aceloraşi regenţi (circumstanţialul de loc, circumstanţialul de timp, circumstanţialul de mod etc). Facem abstracţie de faptul că unele circumstanţiale sînt indispensabile regentului. Exemplu: Propoziţia *El se comportă* trebuie neapărat complinită de circumstanţialele *bine* sau *rău*, pentru a deveni reperată (Dimitriu, 1982: 237).

Funcţia sintactică de complement „se dezvoltă în interiorul unei relaţii de dependenţă pe care o generează, ca regent, prin excelenţă, verbul (şi doar uneori, unele adjective, adverbe sau interjecţii)„, complementul venind „să descrie şi să împlinească, prin conţinutul său lexical, cîmpul semantico-sintactic desfăşurat de verbul (sau adjectivul, adverbul, interjecţia) – regent, prin valenţele sale sintactice, rămase libere şi care *se cer* satisfăcute" (Irimia, 1997: 408).

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se consideră se poate vorbi despre opt tipuri de *complemente*, şi anume, *complementul direct, complementul secundar, complementul indirect, complementul prepoziţional, complementul de agent, complementul posesiv*[4]*, complementul comparativ* şi *complementul predicativ al obiectului*, urmînd ca *circumstanţialele* să conţină alte cincisprezece tipuri diferite (*circumstanţialul de timp, de loc, de mod, instrumental, sociativ* etc) (GALR, 2005: 371-591).

Lucrarea de faţă tratează problema *circumstanţialului de loc*, *de timp* şi *de mod* din perspectiva sinonimiei sintactice, pe baza textului lui Coresi, *Tetravanghelul*, Bucureşti, 1889, ediţia Gherasim Timuş Piteşteanu.

În lingvistica românească se specifică şi faptul că nu toate raporturile sînt generatoare de funcţii sintactice, aserţie care conduce la o taxinomie a raporturilor sintactice în două clase: ***generatoare*** şi ***nongeneratoare*** de funcţii sintactice. În privinţa raporturilor generatoare şi nongeneratoare de funcţii sintactice - ca în majoritatea problemelor de gramatică - părerile sînt împărţite, anumite raporturi (inerenţă, apozitiv, uneori şi coordonare) fiind considerate de unii specialişti generatoare de funcţii sintactice (Pană Dindelegan, 1970: 59-60; Irimia, 1997: 369; Mitran, 1963: 36-45; Teodorescu, 1974: 5), alţi cercetători considerîndu-le nongeneratoare (Diaconescu, 1992: 89; Diaconescu, 1989: 152; Draşoveanu, 1977: 31). Dintre toate cele şase raporturi sintactice enunţate, sîntem de părere că numai două sînt raporturi generatoare de funcţii sintactice, şi anume, ***raportul de inerenţă***

[3] În unele lucrări, alături de complementul *direct,* complementul *indirect* şi complementul *de agent*, sînt incluse în clasa *complementelor* şi complementul *secundar*, complementul *prepoziţional*, complementul *posesiv* şi complementul *comparativ*. (vezi, în acest sens, GALR, 2005: 392, 416, 441 şi 450).

[4] În privinţa funcţiei sintactice a pronumelui reflexiv *îşi* din enunţul *Ion* ***îşi*** *respectă părinţii* (GALR, 2005: 441), sîntem de părere că acesta are funcţia sintactică de complement indirect, şi nu de complement posesiv, deoarece, în structura de adîncime, pronumele reflexiv *îşi* reprezintă „animatul afectat de starea ori de acţiunea identificată de verb", reprezentînd, în termenii lui Ch. Fillmore „Dative / Affected / Patient". Acestui rol semantic sau caz de adîncime îi corespunde, în structura de suprafaţă, funcţia sintactică de complement indirect (vezi Fillmore, 1968: 24).

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

şi ***raportul de subordonare***. Raportul sintactic de inerenţă generează două funcţii sintactice, şi anume, subiectul şi predicatul. În cadrul raportului sintactic de subordonare se dezvoltă cinci tipuri de funcţii sintactice, şi anume, ***atributul, complementul, circumstanţialul, funcţia cu dublă subordonare simultană***[5] şi ***apoziţia***[6]. Funcţiile sintactice sînt rezultatul raporturilor sintactice. Admiţînd că funcţia sintactică reprezintă un adaos dobîndit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unităţii sintactice din care face parte (Stati, 1967 a: 127-128), urmează că, în limba română - în opinia noastră - există ***şapte*** funcţii sintactice, şi anume, ***subiectul, predicatul, atributul, complementul*** (cu toate tipurile de complement), ***circumstanţialul*** (cu toate tipurile de circumstanţial), ***funcţia cu dublă subordonare simultană*** şi ***apoziţia***. Una şi aceeaşi funcţie sintactică poate avea mai multe *realizări*, la niveluri diferite: *nivelul propoziţiei* (*partea de propoziţie*), *nivelul frazei* (*propoziţia***)**, *nivelul textului* (*fraza*).

La nivelul diverselor realizări ale celor şapte funcţii sintactice menţionate, apar fapte de limbă încadrabile în ceea ce putem numi ***sinonimie sintactică***. Avînd la bază *conceptul* de sinonimie lexicală şi *principiile* care ordonează sinonimia lexicală, şi anume, *principiul identităţii informaţiei semantice şi stilistice* şi *principiul comutabilităţii în context*, **sinonimia sintactică** reprezintă, ca şi sinonimia *lexicală* şi *morfologică*, ***mijloace diferite de transmitere a unei informaţii comune***, de data aceasta nemaifiind vizată *informaţia semantică* (şi *stilistică*) ca în cazul *sinonimiei lexicale*[7] şi nici *informaţia gramaticală de tip categorial***,** ca în cazul *sinonimiei morfologice*[8] ci *informaţia sintactică*, mai exact, *funcţia sintactică* şi *raportul* generator de această funcţie. *Identitatea* sau *nonidentitatea* informaţiei *semantice* a structurilor sintactice sinonime, face ca acestea să fie uneori comutabile (atunci cînd există identitate semantică), iar alteori nu (cînd structurile sintactice sinonime nu sînt identice din punctul de vedere al informaţiei semantice). ***Sinonimia sintactică***, ca şi cea morfologică, a fost puţin cercetată, atît în lingvistica generală, cît şi în lingvistica românească (Bally, 1951: 179; Chomsky, 1979: 105; Stati, 1966: 142; Poalelungi, 1960: 647). Astfel, în lingvistica străină, sinonimia sintactică a fost numită „suppletion", oferindu-se ca exemple în acest sens tipurile de propoziţii sinonime sintactic *Je veux partir* şi *Je veux que tu partes* şi formele gerundivului francez (*en forgeant, en marchant*), care reprezintă „supletivul tipului cu infinitiv" (Bally, 1951: 179). De asemenea, tipurile de propoziţii care conţin verbe la diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se* şi cu

[5] Utilizăm această terminologie pentru funcţia sintactică a unităţilor sintactice dublu subordonate, deoarece ea denumeşte realitatea lingvistică în discuţie (unităţile sintactice cu această funcţie sînt dublu subordonate simultan) şi pentru că ea este mai puţin discutabilă comparativ cu celelalte denumiri ale funcţiei sintactice cu dublă subordonare simultană: *element predicativ suplimentar* (GA, 1966: 206); *atribut circumstanţial* (Dimitriu, 1982: 153 etc.).

[6] Sîntem de părere că funcţia sintactică de apoziţie este generată de raportul de subordonare, deoarece conţinutul apoziţiei, la nivel de propoziţie şi de frază, *depinde* de conţinutul antecedentului.

[7] Referitor la sinonimia lexicală şi la trăsăturile ei pertinente, vezi Hoarţă Lăzărescu, 1999 : 9-18.

[8] Referitor la sinonimia morfologică, vezi Hoarţă Lăzărescu, 1999 : 19-44.

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

verbul auxiliar *a fi* sînt considerate a fi sinonime din punct de vedere sintactic. De exemplu, tipurile de propoziţii *La maison se construit* şi *La maison est construite* (Bally, 1951: 180) reprezintă două modalităţi de construire a diatezei pasive, aparţinînd unei relaţii sinonimice de tip sintactic. Principalele argumente în favoarea susţinerii existenţei sinonimiei sintactice la nivelul celor două structuri pasive sînt *non-identitatea la nivelul organizării fonologice* şi *identitatea informaţiei sintactice*, adică a *funcţiei sintactice* şi a *raportului* generator de această funcţie.

Un alt tip de exemplu de sinonimie sintactică este acela al *propoziţiilor active* care sînt considerate sinonime din punct de vedere sintactic cu *propoziţiile pasive* care le corespund, acestea înscriindu-se în aşa-numitele „realizări de enunţuri fonologic distincte şi care au aceeaşi semnificaţie" (Chomsky, 1979: 105). Opinia potrivit căreia propoziţia activă este sinonimă sintactic cu propoziţia pasivă este, din punctul nostru de vedere, discutabilă, deoarece funcţiile sintactice ale părţilor de propoziţie conţinute în cele două tipuri de propoziţii, *activă* şi, respectiv, *pasivă*, nu sînt identice. De exemplu, în propoziţiile *Studentul citeşte cartea* şi *Cartea este citită de către student*, subiectul primei propoziţii, *studentul*, devine complement de agent în cea de a doua propoziţie, iar complementul direct al primei propoziţii, *cartea*, devine subiect în cea de a doua propoziţie.

Fără a se utiliza termenul **sinonimie sintactică**, în lingvistica străină se observă faptul că există construcţii contrastive din punct de vedere structural şi identice din perspectiva informaţiei sintactice, oferindu-se tipuri de exemple ca: *Friction made the skin red* (*Fricţiunea a făcut pielea roşie*) şi *Friction reddened the skin* (*Fricţiunea a înroşit pielea*) (C.C. Fries, apud Stati, 1966: 143), *The detective came into the room and* ***he*** *sat down* (*Detectivul a intrat în cameră şi* ***el*** *s-a aşezat*) şi *The detective came into the room and* ***the man*** *sat down* (*Detectivul a intrat în cameră şi* ***omul*** *s-a aşezat*) sau *John told her that* ***he*** *would come* (*John i-a spus ei că* ***el*** *va veni*) şi *John told her that* ***the man*** *would come* (*John i-a spus ei că* ***omul*** *va veni*) (Levinson, 1995: 102 şi 108). Ultimele două tipuri de exemple oferite pentru ilustrarea sinonimiei sintactice conţin aceleaşi funcţii sintactice, exprimate, însă, prin părţi de vorbire diferite: *pronume* (*he*) şi, respectiv, *substantiv* (*the man*).

În lingvistica românească, subliniind faptul că nu există sinonimie sintactică perfectă, unii cercetători consideră că sinonimia în discuţie este numită *sintactică* „pentru că ea se întîlneşte la enunţuri, care sînt unităţi sintactice" (Stati, 1966: 142), sinonimia sintactică presupunînd „enunţuri diferite ca formă şi cu un *conţinut* aproximativ identic"(Stati, 1967 b: 2), motiv pentru care este necesară discutarea termenului *conţinut* în sintaxă. În primul rînd, există un „*conţinut" sintactic* al enunţului (informaţia sintactică a enunţului), diferit de „conţinutul" sintactic al „cuvintelor sintactice" (cuvinte-termeni de frază) (Stati, 1967 b: 2). „Conţinutul" esenţial al *enunţului*[9] (adică informaţia lui fundamentală), este reprezentat de

[9] Folosim termenul *enunţ* cu accepţia de „secvenţă fonică (un flux sonor), limitată prin pauze şi caracterizată printr-un contur intonaţional şi care poartă o anumită informaţie semantică, reprezintă deci o comunicare". (Guţu, 1973: 29).

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

predicativitate, cea care face ca un cuvînt sau un grup de cuvinte să fie inclus într-o comunicare lingvistică completă şi independentă. În al doilea rînd, există un „conținut" modal al enunțului (informația stilistică), care se constituie în atitudinea locutorului sau, poate, afectivitate zero, iar în al treilea rînd, există un „conținut" denotativ sau referențial al enunțului (informația semantică), acesta reprezentînd ceea ce mesajul conține, exprimă şi transmite efectiv (Stati, 1967 b: 2). În privința celor afirmate mai sus, sîntem de părere că includerea în „conținutul" sintactic al enunțului atît a informației semantice, cît şi a informației stilistice, înseamnă suprapunerea nivelului sintactic peste alte două niveluri distincte ale limbii, şi anume, *nivelul semantic* şi *nivelul stilistic*.

În literatura de specialitate românească, unii cercetători (Stati, 1966: 143) au făcut distincție între enunțurile sinonime sintactic din punctul de vedere al *modelului sintactic* şi enunțurile sinonime sintactic din punctul de vedere al informației semantice transmise. Pentru a evita posibilele confuzii, s-a propus utilizarea unei terminologii diferite pentru cele două realități lingvistice, şi anume, *echivalență sintactică*, pentru enunțurile care transmit aceeaşi informație semantică, dar au model sintactic diferit (*L'écolier lit le livre/Le livre est lu par l'écolier*) şi, respectiv, *sinonimie sintactică* pentru enunțurile care au acelaşi model sintactic, dar care diferă prin „expresia fonematică" (*Mater puellam amat/Magistri pueros laudabunt*) (Stati, 1966: 143). Esențial este să nu pierdem din vedere faptul că „din punct de vedere semantic, enunțurile sinonime sînt, deseori, neasemănătoare", deci că „asemănarea mai mult sau mai puțin evidentă a semnificaților nu este pertinentă" (Stati, 1966: 144) în cazul sinonimiei sintactice. Nonidentitatea informației semantice în cazul enunțurilor sinonime sintactic nu este, însă, o regulă. Stati crede că prin schimbarea ordinii cuvintelor în enunț: *Petrus ferit Paulum/Paulum Petrus ferit*, sau prin schimbarea intonației fundamentale în enunț: *Petrus ferit Paulum* (intonație „declarativă"); *Petrus ferit Paulum*? (intonație interogativă) şi *Petrus ferit Paulum*! (intonație exclamativă) se pot obține enunțuri cu un model sintactic identic, exprimînd şi aproape aceeaşi informație semantică (Stati, 1966: 144).

Unii cercetători români pun semnul egalității între *sinonimia sintactică* şi *echivalența sintactică*, oferind ca exemple, propozițiile de tipul *Giovani a scris poezia /Este Giovani cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovani a scris-o* sau de tipul *Luigi i-a vîndut o maşină Mariei/Maria a cumpărat o maşină de la Luigi* (Stati, 1978: 225-228). Cît priveşte propozițiile de tipul *Giovani a scris poezia/Este Giovani cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovani a scris-o*, credem că acestea nu sînt sinonime din punct de vedere sintactic, deoarece ele sînt diferite la nivelul *funcțiilor sintactice* conținute. Propozițiile în discuție sînt identice numai din punctul de vedere al informației *semantice* transmise, ele caracterizîndu-se prin nonidentitate la nivelul informației *stilistice*. În ceea ce priveşte propozițiile de tipul *Luigi i-a vîndut o maşină Mariei* şi, respectiv, *Maria a cumpărat o maşină de la Luigi*, sînt sinonime, credem, numai din punct de vedere semantic, nu şi din perspectiva informației sintactice transmise. Avem a face aici, de fapt, cu enunțuri

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

echivalente din punct de vedere sintactic şi nu cu enunţuri sinonime sintactic, deoarece tipul de propoziţii în discuţie nu se caracterizează prin identitate la nivelul funcţiilor sintactice, ci numai prin identitate la nivelul informaţiei *semantice*.

O altă opinie referitoare la sinonimia sintactică în lingvistica românească este aceea potrivit căreia sinonimia sintactică reprezintă *o singură funcţie sintactică, la care apar uneori două sau mai multe mărci diferite*. Astfel, tipurile de enunţuri cu organizare de frază, care ilustrează acest tip de sinonimie sintactică se deosebesc numai la nivelul mijloacelor de exprimare a ideii de cauză, motiv pentru care intră într-o serie sinonimică din punct de vedere sintactic: *Soldatul este nevinovat* ***pentru că*** *n-a cunoscut situaţia/ Soldatul este nevinovat* ***întrucît*** *n-a cunoscut situaţia/ Soldatul este nevinovat* ***deoarece*** *n-a cunoscut situaţia/ Soldatul este nevinovat****;*** *n-a cunoscut situaţia* (Poalelungi, 1960: 647).

Unii specialişti pun semnul egalităţii între *sinonimia sintactică* şi *coreferinţa sintactică*, ilustrînd sinonimia sintactică cu propoziţii de tipul: *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor* (Stati, 1970: 698). În cazul acestui tip de propoziţii considerăm că avem a face cu *identitate referenţială* (*Jean = prietenul tău = ilustrul nostru scriitor*) şi nu cu *identitatea funcţiilor sintactice*, propoziţiile în discuţie fiind *coreferente* şi nu *sinonime* sintactic.

Urmărind opiniile de pînă acum din literatura de specialitate străină şi românească privitoare la sinonimia sintactică, se observă că se pune semnul egalităţii între sinonimia sintactică şi *echivalenţa sintactică*, pe de o parte, (vezi tipul de propoziţii *Luigi i-a vîndut o maşină Mariei* şi *Maria a cumpărat o maşină de la Luigi* sau opinia Chomsky, potrivit căreia propoziţia activă este sinonimă sintactic cu propoziţia pasivă: *Studentul citeşte cartea/Cartea este citită de către student*) şi între sinonimia sintactică şi *coreferinţa sintactică*, pe de altă parte (vezi tipurile de exemple *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor*). Considerăm că trăsătura pertinentă a ***sinonimiei sintactice***, trăsătură care o distinge atît de *echivalenţa sintactică*, cît şi de *coreferinţa sintactică*, este aceea că elementul care ordonează sinonimia sintactică este *informaţia sintactică* (*funcţia sintactică* şi *raportul* care generează funcţia sintactică), tot aşa cum *informaţia gramaticală de tip categorial* este elementul care organizează sinonimia morfologică. Cu alte cuvinte, două unităţi sintactice sînt sinonime dacă se caracterizează prin *nonidentitate la nivelul organizării fonologice* şi *identitate la nivelul informaţiei sintactice*, adică a *funcţiei sintactice* şi a *raportului* generator de această funcţie. Altfel spus, două unităţi sintactice sînt sinonime, în opinia noastră, dacă satisfac două condiţii obligatorii, şi anume: ***nonidentitatea în planul organizării fonologice*** şi ***identitatea la nivelul informaţiei sintactice*** (***funcţiei sintactice*** şi ***raportului*** generator de această funcţie). Sinonimia sintactică se diferenţiază, astfel, de *echivalenţa* şi de *coreferinţa* sintactică, relaţii la nivel sintactic care nu presupun identitate la nivelul *funcţiei sintactice*, ci numai *identitate semantică* (*echivalenţa sintactică*) sau *identitate referenţială* (*coreferinţa sintactică*).

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

1. **Funcția sintactică de circumstanțial de loc**

Funcția sintactică de circumstanțial de loc se realizează la nivelul propoziției în *circumstanțialul de loc* şi la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială de loc*. Cele două realizări ale funcției sintactice de circumstanțial de loc sînt sinonime sintactice de gradul al II-lea[10].

Circumstanțialul de loc se poate exprima prin mai multe părți de vorbire. Astfel, circumstanțialul de loc exprimat prin *adverbe de loc*, de tipul *acolo, aici, afară* etc este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în cazul acuzativ, cu prepozițiile *din, dinspre, de la, în, înspre, lîngă, sub* etc, cu circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în genitiv, cu o prepoziție ca *deasupra*, *în fața, dedesubtul* etc şi cu circumstanțialul de loc exprimat prin substantiv sau un substitut al acestuia în cazul dativ, fără prepoziție. Exemplu: „Au doară veți culege *de în spin* struguri". (CT: 13).

Circumstanțialul de loc exprimat prin *cuvînt sintetic* este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de loc exprimat prin *structură analitică*. Exemple: „*În lăuntru* sînt lupi răpitori". (CT: 13); „Zisă să margă *în ceea parte*". (CT: 15).

Circumstanțialul de loc cu *structură simplă* este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de loc *complex*. Exemplu: Că mulți vor veni *de la răsărit şi de la apus*". (CT: 15).

2. **Funcția sintactică de circumstanțial de timp**

Funcția sintactică de circumstanțial de timp are două realizări care sînt sinonime sintactic, una în planul propoziției, *circumstanțialul de timp*, şi alta în planul frazei, *propoziția circumstanțială de timp*.

2.a) **Funcția sintactică de circumstanțial de timp la nivelul propoziției**

Din punctul de vedere al părților de vorbire prin care se exprimă, circumstanțialul de timp exprimat prin adverbe de timp de tipul *atunci, acum, azi, mîine* etc este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanțialul de timp exprimat prin adverbul pronominal relativ *cînd* sau prin formațiile *de cînd, pînă cînd*, care au atît funcție de marcă a subordonării în cadrul frazei, cît şi funcție sintactică în propoziția pe care o introduc şi cu circumstanțialul de timp exprimat prin substantive în cazul acuzativ, cu prepozițiile *din, după, la* etc sau în cazul genitiv, cu prepozițiile *în timpul, în vremea*. Exemplu: „Şi *atunce* voiu spune lor". (CT: 14).

[10] Referitor la cele două tipuri de sinonimie sintactică pe care le propunem şi la criteriul care distinge cele două grade distincte în interiorul relației de sinonimie sintactică, vezi Hoarță Lăzărescu, 1999 : 65-71.

BDD-A39 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

2.b) **Funcţia sintactică de circumstanţial de timp la nivelul frazei**[11]

Raportul de subordonare dintre propoziţia circumstanţială de timp şi regentul său se realizează prin joncţiune. Astfel, propoziţiile circumstanţiale de timp introduse prin adverbul pronominal relativ *cînd* şi formaţiile *pînă cînd, de cînd* etc sînt sinonime sintactice de gradul al II-lea cu propoziţiile circumstanţiale de timp introduse prin locuţiuni conjuncţionale pe baza pronumelui relativ *ce*, de tipul *pînă ce, îndată ce, după ce* etc, cu propoziţiile circumstanţiale de timp introduse prin adverbul pronominal relativ *cum* sau formaţia *de cum* şi cu propoziţiile circumstanţiale de timp introduse prin *pînă* sau prin locuţiunile conjuncţionale *înainte ca* sau *înainte de*. Exemple „***Cînd** gonite fură gloatele*, merse şi o prinse ea de mînă”. (CT: 18); „Nu vei işi de acolo ***pînă ce** vei da tot* ce vei avea”. (CT: 8); „Nu veţi avea a sfrăşi cetăţile creştinilor, ***pînă** va veni fiiul omenesc*”. (CT: 20).

3. **Funcţia sintactică de circumstanţial de mod**

La această funcţie sintactică includem ceea ce *Gramatica limbii române*, Editura Academiei (GA, 1966: 180 şi 306) numeşte circumstanţial de mod propriu-zis şi propoziţia circumstanţială de mod propriu-zisă, funcţia sintactică de circumstanţial de măsură şi funcţia sintactică de circumstanţial comparativ fiind considerate funcţii sintactice aparte[12].

Funcţia sintactică de circumstanţial de mod se realizează atît la nivelul propoziţiei, cînd se numeşte *circumstanţial de mod*, cît şi la nivelul frazei, cînd poartă numele de propoziţie circumstanţială de mod, cele două realizări ale funcţiei sintactice în discuţie fiind sinonime sintactice de gradul al II-lea.

3.a) **Funcţia sintactică de circumstanţial de mod la nivelul propoziţiei**

Circumstanţialul de mod exprimat prin adverbe de mod[13] de tipul *bine, rău, aşa, astfel* etc este sinonim sintactic de gradul al II-lea cu circumstanţialul de mod exprimat prin substantiv în acuzativ cu prepoziţie, cu circumstanţialul de mod exprimat prin numeral ordinal întrebuinţat substantival şi prin numeral multiplicativ, exprimînd ideea de superlativ şi cu circumstanţialul de mod exprimat prin interjecţie. Exemple:: „*Aşa* amu şi săcurea lîngă rădăcinile lemnului zace”. (CT: 4); „Celui e lopata în mîinile lui şi curăţi-va area lui şi aduna-va grîul lui *în jitniţe*, e plevele va arde în focul nestins”. (CT: 113).

---

[11] În GA, 1966 : 255, sinonimia sintactică dintre partea de propoziţie şi propoziţia corespunzătoare este numită *corespondenţă*.

[12] Ideea separării circumstanţialului de măsură de circumstanţialul de mod apare la Rizescu, 1959: 357-382. Semantica diferită a celor două circumstanţiale ne determină să le separăm de circumstanţialul de mod proriu-zis:circumstanţialul de măsură arată cantitatea sau măsura în care se desfăşoară acţiunea sau care priveşte o anumită caracteristică, iar circumstanţialul comparativ exprimă o comparaţie referitoare la o acţiune sau o caracteristică:„Rugîndu-te să nu grăeşti rău *ca limbuţii*”. (CT, p.10).

[13] Adverbul pronominal relativ *cum* marchează raportul de subordonare în frază, dar are şi funcţia sintactică de circumstanţial de mod în propoziţia pe care o introduce. Exemplu: „Nu striga înainte-ţi *cumu* fac cei acoperiţi de stau în căi şi în răspîntie de rog”. (CT, p. 10).

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

3.b) **Funcţia sintactică de circumstanţial de mod la nivelul frazei**

Propoziţia circumstanţială de mod corespunde, în planul frazei, circumstanţialului de mod, din planul propoziţiei. Elementele joncţionale care marchează raportul de subordonare dintre propoziţia circumstanţială de mod şi elementele sale regente (un verb, un adjectiv sau o interjecţie), sînt adverbul pronominal *cum* şi formaţiile pe baza acestuia: *precum, după cum*: „Să fiţi desăvrăşit, ***cumu*** *şi părintele vostru ceresc desăvrăşit easte*". (CT: 9).

Izvoare şi bibliografie

A. Izvoare

Coresi, 1889, *Tetravanghelul*, Bucureşti, ediţia Gherasim Timuş Piteşteanu [= CT].

B. Bibliografie

Bally, Ch., 1951, *Traité de stylistique francaise*, ed. 2, vol. 1, Paris
Chomsky, N., 1979, *Structures syntaxiques*, Seuil, Paris
Diaconescu, Ion, 1989, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti
Diaconescu, Ion, 1992, *Sintaxa limbii române*, 1, *Unităţile sintactice*, Bucureşti (curs litografiat)
Dimitriu, C., 1982, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iaşi.
Draşoveanu, D. D., 1977, „Coordonarea/subordonarea - o diviziune dihotomică", CL, nr. 1.
Fillmore, Ch. J., 1968, *The case for case*, în *Universals in Linguistic Theory*, edited by Emmon Bach and Robert T. Harms, The University of Texas, U.S.A.
Fillmore, Ch. J, 1972, *Subjects, Speakers and Rolles*, în *Semantics of Natural Language*, ed. by D. Davidson and G. Herman, Dordrecht-Holand
Frâncu, C., 1999, *Curente şi tendinţe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi
Frâncu, C., 2005, *Evoluţia reflecţiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi
Gramatica limbii române, 1966, vol 2, Editura Academiei, Bucureşti [= GA]
Gramatica limbii române, Editura Academiei, Bucureşti, 2005, vol 2 *Enunţul* [= GALR]
Guţu Romalo, Valeria, 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti
Helbig, G., 1971, *Teoretische und praktische Aspekte eines Valenzmodells*, în *Beiträge zur Valenztheorie* (coordonator Gerhard Helbig), Max Niemeyer Verlag, Halle
Helbig, G., Schenkel, W., 1991, *Wörtebuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen
Hoarţă Lăzărescu, Luminiţa, 1999, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Editura Cermi, Iaşi
Iordan, I., 1956, *Limba română contemporană*, Bucureşti
Irimia, D., 1997, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi
Levinson, St. C., 1995, „Three levels of meaning", în *Grammar and meaning*, Cambridge.

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)

Mitran, M., 1963, „Despre apoziție și raportul apozitiv”, LR, 12, nr. 1, p. 36-45
Pană Dindelegan, Gabriela, 1970, *Grupul verbal în sintaxa transformațională a limbii române* (Rezumatul tezei de doctorat), Bucureşti
Poalelungi, Gh., 1960, „Sinonimia gramaticală”, în SCL, nr. 3
Rizescu, I., 1959, „Complementul de măsură şi propoziția subordonată corespunzătoare”, SCL, nr. 3
Stati, S., 1966, „Omonimie, sinonimie şi echivalență în sintaxă”, în *Revue roumaine de linguistique*, nr. 2
Stati, S., 1967 a, „Noțiunea de „funcție” în gramatică”, în LL, 14, p. 127-128
Stati, S., 1967 b, „Trois types de significations syntaxiques”, în *Actes du 10-e Congres International de linquistes*, Bucarest
Stati, S., 1970, „Synonimie de „lanque” et de „parole””, în *Actele celui de al doilea Congres Internațional de Lingvistică şi Filologie Romanică*, Editura Academiei
Stati, S., 1978, *Manual de semantică descriptivă*, Napoli
Teodorescu, Ecaterina, 1974, *Raportul apozitiv şi cel predicativ*, AUI, XX
Tesnière, L., 1969, *Eléments de syntaxe structurale*, Editions Klincksieck, Paris

BDD-A39 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.244 (2026-11-10 05:48:16 UTC)